

Ю. Д. Древаль,
к.і.н, доц.,
професор кафедри публічного адміністрування
та кадрової політики ХарРІ НАДУ

ПАРЛАМЕНТСЬКІ КОМУНІКАЦІЇ

Проаналізовано питання парламентських комунікативних зв'язків. Обґрунтовано положення щодо значущості комунікацій в здійсненні парламентського процесу.

Ключові слова: комунікації, комунікативний механізм, парламент, парламентський процес.

Під комунікаціями у загальному вигляді розуміють спілкування, обмін думками, ідеями та ін.; передачу того чи іншого змісту від однієї свідомості (колективної чи індивідуальної) до іншої за допомогою знаків, зафіксованих у матеріальних носіях. До всього цього є підстава додати й «шляхи», «канали» та «зміст» комунікаційної взаємодії. Політичними ж комунікаціями є інформаційно-комунікаційні зв'язки між суб'єктами політичних відносин. У спрощеному вигляді – це суб'єкт-об'єктні відносини між носіями влади та громадськістю. У більш складному вигляді, – це суб'єкт-суб'єктні відносини, з активною роллю всіх учасників взаємодії (у тому числі й тих, на кого спрямовані інформаційні потоки). Природно, що комунікаційні зв'язки складають невід'ємний атрибут діяльності парламентів, як представницьких і визначально відкритих органів державної влади.

Значущість комунікаційної складової у процесі владарювання на сьогодні стала предметом серйозних досліджень (див. положення щодо безперервного обміну інформації Р. Ж. Шварценберга, комунікативної події Т. ван Дейка, політичної комунікації в якості «нервів управління» К. Дойча, комунікації як «мови політики» Д. Гробера, масової комунікації Г. Лассуела та П. Лазарсфельда, інформаційного («інформаціонального») капіталізму та мережевого підприємництва М. Кастельса, когнітивного дисонансу Л. Фестінгера, одиниць політичної комунікації Н. Вінера, публічного порядку денного М. Маккоумза та Д. Шоу, симетричної орієнтації та нелінійної

моделі Т. Н'юкомба, технологічної держави Г. Шельські, а також управління за допомогою інформації Ю. Габермаса). Сучасні вчені зокрема висловлюють обопільну згоду щодо визнання комунікацій як важливого та необхідного засобу здійснення влади. У розрізі ж проблематики дослідження найперше заслуговують на увагу напрацювання Ю. Ганжурова щодо комунікативних ресурсів українського парламенту, а також щодо виокремлення інформаційної функції в контексті реалізації парламентських повноважень [1].

Водночас тривають дискусії щодо структури комунікацій у сфері публічних відносин, у тому числі й тих, що пов'язані з парламентаризмом. Залишається відкритим також питання щодо причин та наслідків втягування в парламентський комунікаційний процес широких верств громадськості.

З урахуванням зазначеного, метою статті є уточнення суті комунікативного та соціокомунікативного механізмів реалізації парламентського процесу.

Інформаційні потоки вважаються чи не найважливішим зовнішнім фактором еволюції світоглядних орієнтирів особистості. Причому в ідеальному варіанті інформація має бути виваженою, об'єктивною та, образно кажучи, «ненав'язливою». Водночас духовна свобода спонукає до розширення інформаційного поля влади, що зменшує можливість цілеспрямованого інформаційного регулювання та різнобічних маніпулювань суспільною думкою. Наведене попередження чітко вказує на демократичні критерії в проведенні інформаційної політики, зокрема, на необхідність дотримання формальної горизонтальності в інформаційних зв'язках (що, однак, не виключає й сутнісного «нав'язування» чи «маніпулювання»).

Інституціональні та неінституціональні аспекти організації роботи парламентів пов'язуються між собою саме комунікаціями («засобами», «зв'язками», «каналами», «потоками»), що сукупно позначаються категорією «комунікативний механізм». У фаховій літературі, до речі, поряд із зазначеним вживається і категорія «комунікаційний механізм». Проте

відповідно до тлумачних словників «комунікативністю» є насамперед «здатність до спілкування, контактів», а вже в іншому ряді – «зв'язок, спілкування, контакти між ким-чим-небудь» [2, с. 562]. «Комунікація» ж – це: «1) шляхи, сполучення, лінії зв'язку; 2) обмін інформацією, спілкування» [2, с. 562]. Відтак саме «комунікативність» слід віднести до складової механізмів, а «комунікацію» – до суто технологічних прийомів передачі якоїсь конкретної інформації чи власне до безпосереднього спілкування.

Парламентські комунікативні зв'язки виразно розділяються залежно від кола його учасників. У разі обмеження кола суб'єктів комунікацій «парламентськими гравцями» доцільно вживати термін «комунікативний механізм»; охопленню ж такими комунікаціями громадськості та інститутів громадянського суспільства оптимально відповідає термін «соціокомунікативний механізм» (достатнім критерієм соціальності політичних комунікацій слушно вважається «відповідь» реципієнта, тобто «вторинної інформації», з одночасним встановленням осмисленого контакту між суб'єктами комунікативного зв'язку [3, с. 13]).

Коло суб'єктів парламентських комунікацій зримо розподіляється залежно від спрямованості інформаційних зв'язків: з одного боку, це парламент у цілому, парламентські фракції, інші політичні угруповання в парламенті, комітети та комісії, окремі депутати (тобто суб'єкти політичних комунікацій в парламенті); з іншого – це громадськість у цілому, політичні партії, інститути самоорганізації населення (групи інтересів, групи тиску, групи підтримки тощо), окремі громадяни (тобто позапарламентські суб'єкти політичних комунікацій).

Предметна основа парламентських комунікацій щільно пов'язана з характеристиками суб'єктів, що передають та споживають інформацію. Сучасні вчені, зокрема М. Кастельс та С. Московичі, дотримуються думки щодо значущості соціального зрізу комунікаційного спілкування, яким охоплюються чи «покриваються» всі інші відтінки комунікаційних зв'язків [4, с. 17; 5, с. 53]. Таке тлумачення оптимально узгоджується з

напрацюваннями вчених щодо сутності внутрішньопарламентського політичного структурування, яке в кінцевому рахунку представляється фракціями, локальними угрупованнями та парламентськими комітетами. Комунікативна ж потужність окремих парламентаріїв, яка у відособленому від інших чинників вигляді є доволі незначною, значно посилюється завдяки наявній підтримки з боку політичних однодумців. Наведений постулат чітко відображено і в нормативно-правових актах: окремі парламентарії мають право законодавчої ініціативи та висловлюватися з будь-якого питання порядку денного, проте будь-які рішення приймаються за умови принаймні мінімальної підтримки з боку колег (у цьому сенсі слід звернути увагу на мінімальні вимоги щодо конституювання депутатських груп та звернень народних депутатів до Конституційного Суду України, не говорячи вже про ухвалення рішень від імені парламенту в цілому).

У внутрішньопарламентських комунікативних зв'язках виразно спостерігається непримиренність опонентів та бажання за будь-яких обставин нав'язати свою точку зору опонентам. Почасти це пояснюється об'єктивними причинами, зокрема відстоюванням власної позиції та бажанням «проштовхнути» бажаний проект рішення (у руслі вимог парламентської процедури, з необхідністю публічного відстоювання законопроекту, це видається й почасти формально виправданим). Але ж за таких умов різко знижується можливість конструктивної співпраці парламентаріїв, які *a priori* надміру критично відносяться до опонентів. Погодимось, так званий «імперативний» тип парламентського дискурсу, який відзначається схильністю до методів емоційно-експресивного тиску (а також гіперболізації, категоричності суджень, некоректної метафоричності), заважає налагодженню плідної роботи українського парламенту.

Комунікативні потоки в напрямку від парламенту до громадськості частково визначені в нормативно-правових актах. На законодавчому рівні зокрема визначено: обов'язок народного депутата України підтримувати зв'язок з виборцями, інформувати виборців про свою депутатську діяльність

під час особистих зустрічей та через ЗМІ; право народного депутата України на депутатський запит, депутатське звернення, забезпечення інформацією, одержання інформації від органів публічної влади та їх посадових осіб (відповідно до ст. 7, 15–17 19, 24 Закону України «Про статус народного депутата України» [6]); засади відкритості та гласності роботи Верховної Ради (відкритість, зокрема, забезпечується шляхом допуску на засідання парламенту в установленому порядку представників ЗМІ, а гласність – шляхом їх трансляції по телебаченню і радіо, публікації стенографічних бюлетенів парламентських засідань, її рішень у «Відомостях Верховної Ради України», газеті «Голос України» та інших виданнях, розміщення офіційної інформації на офіційному веб-сайті Верховної Ради, а також чітко обумовлених випадках проведення закритих засідань; відповідно до ст. 3-4 Регламенту [7]).

Звичайно ж, наведений перелік не охоплює всього змісту комунікативної та соціокомунікативної функцій в діяльності органу народного представництва. Відтак окремі депутати та внутрішньопарламентські політичні угруповання мають право вільно обирати як тематику комунікаційних зв'язків, так і їх зміст та час оприлюднення інформаційних повідомлень.

У цьому сенсі на особливу увагу заслуговує проблема налагодження парламентських комунікацій між усіма зацікавленими сторонами (як у напрямку від парламенту до громадськості, так і у зворотному напрямку – від громадськості до парламенту), тобто соціокомунікативного механізму. «Демократія – це зворотній зв'язок з населенням», – так лаконічно висловилися учасники круглого столу на тему «Демократія: універсальні цінності та різноманіття історичного досвіду», проведеного в Інституті філософії РАН у 2008 р. [8, с. 69]. Наведене тлумачення, навіть з урахуванням деякої формальної суперечності (на рівні вихідного розуміння поняття «демократія» і «населення» мають бути поєднаними в єдиній формулі), не виглядає перебільшенням, адже воно відображає сутнісний

принцип сучасного політичного представництва. Утім проблема участі громадськості в державних справах є доволі гострою і для країн з розвиненими традиціями демократичного врядування, не говорячи вже про перехідні суспільства.

Українська громадськість, зокрема, формально має право: брати участь у парламентських слуханнях (відповідно до ст. 235 Регламенту [7]); брати участь у законопроектній діяльності парламентських комітетів (з приводу чого див. матеріал наступного розділу); підтримувати зв'язок з депутатами, отримувати від них інформацію про депутатську діяльність, бути присутніми на зборах виборців за участі депутатів (відповідно до ст. 24 Закону України «Про статус народного депутата України») [6]. Проте наведені механізми зворотного зв'язку виглядають надміру декларативними (адже, наприклад, реалізація таких прав значною мірою залежить від доброї волі парламентаріїв).

Відтак, з огляду на зазначене, велике значення має відводитися непрямим методам зворотного впливу громадськості на органи народного представництва (наприклад, анкетуванням, опитуванню, експертним оцінкам, нарешті, популяризації наукових розвідок з відповідної проблематики).

Діяльність Верховної Ради в контексті здійснення соціокомунікативної функції видається доволі насиченою, але водночас і деякою мірою суперечливою. Відкритість та гласність у кінцевому рахунку стосуються налагодження повноцінного інформування громадян про важливі питання парламентської практики, поза якими викривляється й ціннісна складова у діяльності органу народного представництва. Українські парламентарії, зокрема, постійно намагаються використати комунікативний ресурс при обґрунтуванні прийнятих рішень (у тому числі, й непопулярних). Час від часу громадськості надається можливість й пересвідчитися в непростих міжфракційних стосунках. З цією метою доволі інтенсивно використовуються ЗМІ (прикметною видається дискусія на сторінках газети «Голос України» у вересні 2007 р., у ході якої колишні парламентські

однодумці звинувачували один одного в «політичному шантажі», «змові», «реваншизмі» тощо). Інколи враховується й думка громадськості, тим паче, що парламентарії постійно декларують бажання здійснювати врядування від імені виборців. У часи загострення кризових явищ сторони намагаються й грати на випередження, афішуючи та популяризуючи необхідність якихось нових акцій (це, насамперед, стосується використання ідеї широкої коаліції). Природно, що інтенсивність використання комунікативного ресурсу різко зростає у часи виборчих кампаній.

Але соціокомунікативний ресурс українського парламентаризму видається далеким від досконалого, адже він забезпечується не лише змістом інформаційних одиниць, а й суто політичними акціями (демонстраціями, пікетами, голодуванням тощо). Виразно спостерігається й відверте намагання парламентаріїв управляти комунікаційними потоками, з потужним використанням «тексту», «контексту» та «підтексту» інформаційних одиниць. Доволі часто змінюється й характер поданої інформації (у цьому сенсі зримо простежується статус парламентських угруповань: більшість першочергово опікується обґрунтуванням прийнятих нею рішень, у той час як опозиція нарівні з конструктивними пропозиціями схильна й до популістських обіцянок). Основною ж проблемою слід визнати змістовну неузгодженість комунікаційних обмінів між парламентом та громадськістю, внаслідок чого не завжди ефективним видається й «порядок денний» парламенту.

Обидва механізми мають забезпечити повноцінну циркуляцію інформаційних потоків між усіма зацікавленими особами. Осередком чи головним ланцюгом такої циркуляції традиційно вважають пленарні засідання українського парламенту. Але наведені механізми суттєво різняться не лише за колом суб'єктів, а й за способами передачі інформації та її суттю.

Комунікативний механізм, обмежуючи інформаційні зв'язки учасниками парламентського процесу (своєрідне «мале коло»), не забезпечує

достатніх передумов для повноцінного структурування парламенту як органу народного представництва. Зміст і спрямованість таких зв'язків значною мірою залежить від особливостей професійної діяльності парламентаріїв (які зобов'язані відстоювати власні позиції, зокрема, подані ними законопроекти), особливостей парламентської культури, корпоративних правил поведінки («конформізм» і «групомислення») та від суто прагматичних домовленостей (інформація надається не «задля інформації», а з чітко визначеною метою). За такого підходу залишаються нез'ясованими й чимало проблем чи «больових точок», як потребують нагального вирішення у сесійній залі.

Соціокомунікативний механізм, з охопленням інформаційними зв'язками всіх зацікавлених осіб (своєрідне «широке коло»), відзначається більш змістовними характеристиками. Це стосується як насиченості комунікаційних потоків та формування публічного порядку денного, так і поглибленого розуміння суті та підвалин здійснення парламентського процесу. Такий механізм зокрема: сприяє більшій мірі відкритості та гласності парламентського процесу; надає змогу значно розширити публічну сферу інформаційних зв'язків (додаючи до незмінної у таких випадках інституційної складової суто змістовні фактори); створює умови для втягування в парламентські комунікації всіх зацікавлених осіб (не лише парламентаріїв, а й експертів, науковців та представників громадськості); наповнює глибинним операційним змістом концепції «демократичної участі» та «дорадчої демократії»; сприяє, в кінцевому рахунку, вдосконаленню системи демократичного врядування.

Залежно від суб'єктів соціокомунікативної взаємодії змінюються й акценти у способах комунікації. Якщо парламентарії загалом схильні використовувати формальні контакти та ЗМІ, то громадськість має змогу донести свою думку до влади передовсім засобом неформальних контактів і також ЗМІ (останнє частково, за браком ресурсів).

Таким чином, комунікативна складова є важливим і необхідним фактором здійснення парламентського процесу. Коло суб'єктів

парламентських комунікацій зримо розподіляється залежно від спрямованості інформаційних зв'язків: з одного боку, це парламент у цілому, парламентські фракції, інші політичні угруповання в парламенті, комітети та комісії, окремі депутати (тобто, суб'єкти політичних комунікацій в парламенті); з іншого – громадськість в цілому, політичні партії, інститути самоорганізації населення (групи інтересів, групи тиску, групи підтримки тощо), окремі громадяни (тобто, позапарламентські суб'єкти політичних комунікацій).

Список використаних джерел:

1. *Ганжуров Ю. С.* Парламент України в політичній комунікації / Ю. С. Ганжуров. – К. : Україна, 2007. – 352 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2001. – 1440 с.
3. *Соловьев А. И.* Политическая коммуникация: к проблеме теоретической идентификации / А. И. Соловьев // Полис. – 2002. – № 3. – С. 5–18.
4. *Кастельс М.* Информационная эпоха: экономика, общество и культура / Мануэль Кастельс ; [пер. с англ. под науч. ред. проф. О. И. Шкаратана]. – М. : ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
5. *Московичи С.* Машина, творящая богов / Серж Московичи ; пер. с фр. – М. : Центр психологии и психотерапии, 1998. – 560 с.
6. Про внесення змін до Закону України «Про статус народного депутата України» : Закон України : від 22 березня 2001 р. № 2328-III // Офіційний вісник України. – 2001. – № 31. – Ст. 1382.
7. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10.02.2010 р., № 1861-VI // Офіційний вісник України. – 2010. – № 12. – Ст. 565.
8. Демократия: универсальные ценности и многообразие исторического опыта: Материалы круглого стола // Полис. – 2008. – № 5. – С. 55–73.

***Древалъ Ю. Д.* Парламентские коммуникации.**

Проанализирован вопрос парламентских коммуникативных связей. Обосновано положение относительно значимости коммуникаций в осуществлении парламентского процесса.

Ключевые слова: коммуникации, коммуникативный механизм, парламент, парламентский процесс.

***Dreval Y. D.* Parliamentary communications.**

Analyzed the issue of parliamentary communication links. Grounded position on the importance of communication in the implementation of the parliamentary process.

Key words: communication, communication mechanism, the parliament, the parliamentary process.